

NELSON MANDELA 15 LESSEN

OVER LEVEN, LIEFDE EN LEIDERSCHAP

RICHARD STENGEL
MET EEN INLEIDING VAN NELSON MANDELA

RICHARD STENGEL

met een inleiding van Nelson Mandela

NELSON
MANDELA

15 lessen over leven, liefde
en leiderschap

KOSMOS

Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

INHOUD

Inleiding door Nelson Mandela	9
Introductie: een complexe man	11
1 Moed is niet hetzelfde als niet bang zijn	25
2 Wees beheerst	37
3 Het voortouw nemen	49
4 Vanuit de achterhoede aansturen	63
5 De eerste indruk is bepalend	73
6 Basisprincipes hebben, de rest is tactiek	85
7 Het goede in anderen zien	95
8 Ken je vijanden	107
9 Zicht op je rivalen houden	121
10 Weten wanneer je nee moet zeggen	129
11 Op de lange termijn	135
12 Liefde maakt het verschil	143
13 Aftreden is ook leiderschap tonen	159
14 Het is altijd een combinatie van beide	165
15 Zoek je eigen stilteplek	171
Het geschenk van Mandela	179
Dankbetuiging	190
Over de auteur	192

INLEIDING

In Afrika wordt het woord *ubuntu* gebruikt. Het intense gevoel dat wij alleen door andere mensen mens zijn; dat als wij iets in deze wereld willen bewerkstelligen, dit in gelijke mate door de prestaties van anderen zal worden gerealiseerd. Richard Stengel is een van de mensen die zich sterk door dit idee aangesproken voelt. Hij is een uitstekende schrijver met een grondig inzicht in onze geschiedenis. Wij zijn hem zeer erkentelijk voor zijn medewerking bij het tot stand komen van *De lange weg naar de vrijheid*. Wij denken met plezier terug aan de vele discussies en het harde werk om dit project te kunnen realiseren. Hij toonde een opvallend inzicht in de vele complexe uitdagingen op het gebied van leiderschap, die ook nu voor de wereld – en alle wereldburgers – van toepassing zijn. Iedereen kan ervan leren.

– Nelson Mandela

INTRODUCTIE

Een complexe man

Wij hunkeren naar helden, maar hebben er te weinig. Nelson Mandela is misschien wel de laatste echte held op onze planeet. Hij is het lachende symbool van opoffering en oprechtheid, door velen een levende heilige genoemd. Maar dit is slechts één kant van de man. Hij zou zelf de eerste zijn om te zeggen dat hij zeer zeker geen heilige is, en dat is niet gebaseerd op valse bescheidenheid.

Nelson Mandela is een man met veel tegenstellingen. Hij heeft een dikke huid, maar is snel gewond. Hij heeft aandacht voor de gevoelens van anderen, maar negeert vaak de mensen die het dichtst bij hem staan. Hij kan gemakkelijk geld uitgeven, maar geeft slechts kleine fooien. Hij zal een krekel of spin niet plattrappen, maar was wel commandant van de militaire tak van het Afrikaans Nationaal Congres. Hij is een man van het volk, maar in het gezelschap van bekende mensen geniet hij. Hij maakt het anderen graag naar de zin, maar schroomt niet om nee te zeggen. Hij strijkt niet graag met de eer, maar laat wel weten wanneer hij denkt dat de eer hem toekomt. Hij schudt het gehele keukenpersoneel de hand, maar kent niet alle namen van zijn eigen lijfwachten.

Zijn persoonlijkheid is een mengeling van Afrikaanse koninkrijkheid en Engelse aristocratie. Hij is een victoriaanse heer in een

zijden *dashiki*. Zijn manieren zijn beleefd. Hij heeft deze immers op de koloniale Engelse scholen geleerd, van schoolmeesters die Dickens lazen toen Dickens nog boeken schreef. Hij is formeel: hij zal hoffelijk knikken en gebaren dat u voorrang hebt. Maar hij is allerm minst overdreven of stijf. Hij kan tot in de fijnste details vertellen over de routine die op Robbeneiland in de gevangenis werd gevolgd, of over hoe het voelde toen op zestienjarige leeftijd zijn voorhuid tijdens een rituele besnijdenis werd verwijderd. Als hij in Londen of Johannesburg is, zal hij mooi zilveren bestek gebruiken, maar als hij in zijn huis in Transkei is, eet hij met zijn handen, omdat dat een plaatselijk gebruik is.

Nelson Mandela is nauwgezet. Hij neemt tissues uit de doos en vouwt deze afzonderlijk op voordat hij ze in zijn zak steekt. Ik heb meegemaakt dat hij tijdens een interview, toen hij zag dat hij een sok binnenstebuiten aanhad, zijn schoen uitdeed om zijn sok om te draaien. In de gevangenis maakte hij een kopie van elke brief die hij tijdens zijn meer dan twintig jaar gevangenschap schreef. Elke brief die hij ontving registreerde hij, inclusief de datum waarop hij de brief had ontvangen en wanneer hij een antwoord schreef. Hij slaapt aan één kant van zijn kingsize bed, terwijl de andere kant van het bed onaangeroerd is en in perfecte staat blijft. Hij staat voor dag en dauw op en maakt zijn bed elke dag met precisie op, of hij nu thuis is of in een hotel. Ik heb wel eens de geschokte gelaatsuitdrukkingen van hotelpersoneel gezien, die zagen dat hij zelf zijn bed opmaakte. Hij heeft een hekel aan te laat komen en ervaart een gebrek aan punctualiteit als een gebrek aan manieren.

Ik heb nooit iemand ontmoet die zo stil kan zijn als Nelson Mandela. Als hij zit of luistert, beweegt hij zijn vingers of voeten niet; ook loopt hij niet rond. Hij heeft geen nerveuze tics. Als ik zijn das of colbert gladstreek, of de microfoon aan zijn revers bevestigde, was het alsof ik met een standbeeld te maken had. Als hij naar je luistert, is het alsof je naar een foto van hem kijkt. Je merkt amper dat hij ademhaalt.

Hij is een ware charmeur, ervan overtuigd dat hij je zal bekoren, op welke manier dan ook. Hij is aandachtig, beleefd, overwinnend en, om een woord te gebruiken waar hij zelf een hekel aan heeft, onweerstaanbaar. En hij doet daar moeite voor. Voor dat hij je ontmoet, zal hij proberen zoveel mogelijk informatie over je te verzamelen. Toen hij net uit de gevangenis was ontslagen, las hij alles wat journalisten schreven, prees hen persoonlijk en besprak dan een specifiek detail. Net als de meeste charmeurs kan hij zelf ook gemakkelijk worden gecharmeerd. Je kunt dat bereiken door hem te laten zien dat hij je heeft overtuigd.

De charme heeft een politieke én een persoonlijke basis. In de politiek gaat het uiteindelijk om het overtuigen en hij ziet zichzelf niet zozeer als de Grote Redenaar, maar als de Grote Overtuiger. Hij zal je door logica en argumenten overtuigen of door zijn charme; meestal is het een combinatie van beide. Hij zal je eerder overtuigen iets te doen, dan je hiertoe opdracht geven. Maar als het moet, zal hij je vragen het te doen.

Hij wil aardig worden gevonden. Hij ervaart het als plezierig om te worden bewonderd. Hij heeft er een hekel aan om niet aan verwachtingen te voldoen. Hij wil graag dat je tijdens een ontmoeting met hem niet denkt dat hij volledig aan je verwachtingen beantwoordt. Dit vereist een tomeloze energie en hij geeft zich helemaal aan bijna iedereen die hij ontmoet. Bijna iedereen krijgt de Volledige Mandela. Behalve als hij moe is. Dan worden zijn ogen klein en lijkt het alsof hij staande slaapt. Maar ik heb nog nooit een man ontmoet die na een goede nachtrust zo energiek is. Hij kan om tien uur 's avonds dodelijk vermoeid zijn, maar acht uur later, om zes uur 's ochtends, oogt hij levendig en twintig jaar jonger.

Zijn charme is onevenredig aan hoe goed hij je kent. Hij is warm tegen vreemden en koel tegen vrienden. Hij schenkt zijn warme, zachte glimlach aan iedereen in zijn omgeving. Maar deze glimlach is gereserveerd voor buitenstaanders. Ik heb hem vaak

samen met zijn zoon gezien, met zijn dochters, zijn zusters, en de Nelson Mandela die zij kennen, lijkt vaak een strenge en niet-glimlachende man die geen bijzonder medeleven voor hun problemen kan opbrengen. Hij is een victoriaanse/Afrikaanse vader, geen moderne vader. Als je hem iets vraagt waar hij niet over wil spreken, zal een verkrampde frons zijn ongenoegen uitdrukken. Zijn mond zal dan een karikatuur van zijn glimlach tonen. Probeer hem niet te dwingen over dit onderwerp te spreken, omdat hij dan een ijzige blik in zijn ogen krijgt en zijn aandacht op iets anders richt. Alsof er plotseling een wolk voor de zon is gekomen.

Mandela is onverschillig voor de meeste materiële zaken. Hij kent geen merknamen van auto's, meubels of horloges, en geeft daar niet om. Maar ik heb meegemaakt dat hij zijn lijfwacht een rit van een uur liet maken alleen om zijn favoriete pen op te halen. Ten opzichte van zijn kinderen is hij wat geld betreft vrijgevig, maar je hoeft niet op zijn gulheid te rekenen als je in een restaurant zijn ober bent. Ooit waren wij samen aan het lunchen in een bekend hotel-restaurant in Johannesburg, waar wij met alle egards werden bediend. De rekening bedroeg meer dan 1000 rand, en ik keek toe terwijl Mandela wat los geld pakte en slechts een aantal munten op tafel als fooi achterliet. Toen hij weg was, gaf ik de ober een biljet van 100 rand en dat was niet de enige keer dat ik dit deed.

Dat wat hij denkt dat juist is, zal hij altijd verdedigen. Hij doet dit met een koppigheid die bijna onverzettelijk is. Ik heb hem vaak horen zeggen: 'Dat is niet goed.' Of het nu een alledaags iets betrof of een onderwerp van internationaal belang, zijn toon bleef dezelfde. Ik heb het hem horen zeggen als de sleutel van een veiligheidsbeambte zijn kantoor niet kon openen, en ik heb het hem horen zeggen bij de onderhandelingen over de grondwet tegen F.W. de Klerk, de Zuid-Afrikaanse president. Jarenlang heeft hij deze zinsnede op Robbeneiland gebruikt, als hij tegen een bewaker of tegen de gevangenisdirecteur sprak. *Dat is niet goed.* Hij to-

lereerde geen onrechtvaardigheid en dat was op een heel basale manier een drijfveer voor hem. Het was de motor van zijn ongenoegen, zijn eenvoudige mening over de basale verdorvenheid van apartheid. Hij zag dat er iets niet goed was en probeerde het te veranderen. Hij zag onrechtvaardigheid en probeerde rechtvaardigheid te laten zegevieren.

Hoe ik dat allemaal weet?

Ik heb samen met Nelson Mandela aan zijn autobiografie gewerkt. Wij hebben een kleine drie jaar samengewerkt en gedurende deze tijd zag ik hem bijna dagelijks. Ik heb met hem gereisd en gegeten en ik heb zijn schoenveters gestrikt en zijn das gladgestreken – en uren en uren met hem over zijn leven en werk gesproken.

Mandela kwam min of meer toevallig op mijn pad. Mijn eerste bezoek aan Zuid-Afrika was niet gepland: ik nam de plaats in van een andere journalist die op het laatste moment zijn reis had geannuleerd. Deze reis was de basis voor een boek dat ik schreef over het dagelijks leven in een klein dorp in Zuid-Afrika ten tijde van de apartheid. Toen de uitgever die de memoires van Mandela zou gaan uitgeven op mijn boek stuitte, bood hij mij de kans om samen met Mandela aan zijn levensverhaal te werken.

Daarom was ik in december 1992 in Johannesburg: ik zou kennismaken met Mandela. Het was een moeilijke, gevaarlijke tijd in de geschiedenis van Zuid-Afrika. Het risico dat het land in een burgeroorlog verwickeld zou raken, lag op de loer. Mandela was net iets minder dan drie jaar geleden vrijgelaten en streed om zijn macht te versterken en zijn land naar de eerste democratische verkiezingen in de geschiedenis van Zuid-Afrika te leiden. Het werken aan zijn autobiografie had niet bepaald een prioriteit op zijn 'to do'-lijst, maar hij wilde zijn verhaal vertellen.

Hij liet mij bijna een maand wachten voordat onze eerste ontmoeting tot stand kwam. Toen wij eindelijk met elkaar kennis-

maakten, bracht ik het project bijna om zeep. Ik zat in de wachtkamer buiten zijn oude kantoor in het hoofdkwartier van het ANC, wachtend totdat hij tevoorschijn zou komen. Hij kwam niet uit zijn oude kantoor, want ik zag dat hij vanuit een andere kant mijn richting op liep, door de hal. Hij liep langzaam, op een gecontroleerde manier, bijna als een vertraagde opname. Het eerste wat mij opviel was zijn huid, de prachtige karamelachtige kleur, een soort zacht geelbruin. Zijn gezicht was perfect qua vormgeving, met hoge jukbeenderen, bijna Aziatisch. Hij is ongeveer één meter tachtig lang en alles aan hem – zijn hoofd, zijn handen – lijkt iets groter dan het werkelijk is. Toen hij dichterbij kwam, stond ik op.

‘O, jij bent waarschijnlijk...’ zei hij, terwijl hij wachtte tot ik mijn naam noemde.

‘Richard Stengel,’ zei ik, en hij stak zijn hand uit. Zijn hand was vlezig, warm en droog. Zijn vingers waren dik als worstjes, de huid was nog steeds ruw van de tientallen jaren hard werken.

Hij nam mij van top tot teen op. ‘O,’ zei hij met een glimlach, ‘je bent een jonge man.’ De laatste twee woorden sprak hij uit alsof hij ‘jongmens’ bedoelde. Dat was duidelijk geen compliment. Hij gebaarde dat ik zijn kantoor kon binnengaan. Het was een groot en officieel kantoor en alles was perfect gerangschikt. Alsof het een plek voor machtsvertoon was, maar dat was het niet. Hij stond even stil om met zijn assistente te spreken, een vlotte, kleine vrouw die hem een papier ter ondertekening aanreikte. Hij nam het document langzaam en weloverwogen van haar aan. Het was duidelijk dat hij alles op een zeer weloverwogen manier deed. Hij ging aan zijn bureau zitten en begon het document te lezen. Hij toetste het niet, nee, hij las het echt, woord voor woord. Daarna ondertekende hij het document met zijn naam, langzaam, alsof hij zijn handtekening nog moest perfectioneren.

Hij stond op en ging in de bijna versleten leren stoel tegenover de bank zitten. Hij vroeg mij wanneer ik was aangekomen. Zijn stem klonk wat gedempt, als een trompet met een klankdemper.

‘Ben je alleen voor dit project gekomen, of ook nog voor iets anders?’ vroeg hij.

De moed zonk mij in de schoenen. Zijn vraag gaf aan dat het project alleen een reis als deze onvoldoende rechtvaardigde. Ik zei dat ik alleen voor het boek was gekomen. Hij knikte. Hij is een man van weinig woorden.

Hij vertelde dat hij vanaf 15 december vakantie had gepland, en dat zijn medewerkers vier of vijf dagen voor onze gesprekken hadden gereserveerd. Hij voegde eraan toe dat hij hoopte dat wij het project vóór zijn vakantie, die over tien dagen zou beginnen, konden afronden. Ik had een maand van onbeantwoorde telefoontjes achter de rug waarin ik trachtte met hem in gesprek te komen en ik had een aantal maanden van voorbereiding en onderzoek nodig gehad. De opeenstapeling van frustraties was daarom misschien wel de reden waarom ik met een iets hardere stem tegen hem zei: ‘Vier of vijf dagen? Als u denkt dat u dit boek in vier of vijf sessies kunt afronden, dan... dan’ – ik kon het juiste woord niet vinden – *‘maakt u zichzelf iets wijs.’*

Ik verkeerde nog geen tien minuten in het gezelschap van Mandela en ik suggereerde dat hij geen ferme grip op de realiteit had. Hij keek mij met een licht opgetrokken wenkbrauw aan en stond op. Hij beschouwde het gesprek als afgerond. Vervolgens liep hij naar zijn bureau, belde zijn assistente en zei: ‘De heer Stengel is hier en wij proberen een plan op te stellen.’ Hij vertelde mij dat hij die avond een afspraak had en dat hij me niet wilde opjagen, maar dat ik maandagochtend met zijn assistente contact kon opnemen. Met die mededeling verliet ik zijn kantoor, en misschien zelfs wel zijn leven.

De maandagavond daarna kreeg ik een telefoontje dat Mandela mij de volgende ochtend om zeven uur wilde spreken. Exact om zeven uur zaten wij in dezelfde opstelling als tijdens ons vorige gesprek. ‘Laten wij beginnen,’ zei hij, alsof hij een rechter was die de aanvang van het proces aankondigde. Ik schraapte mijn

keel en zei dat ik mij eerst voor mijn gedrag tijdens onze vorige ontmoeting wilde verontschuldigen. ‘Het spijt mij dat ik de vorige keer zo, zo..’ en ik stopte weer even omdat het juiste woord mij niet te binnen wilde schieten, ‘zo *bruusk* reageerde.’ Het woord klonk mij vreemd en pretentieus in de oren. Hij keek mij aan en glimlachte, een geamuseerde glimlach, begripvol en wat vermoeid.

‘Je moet inderdaad een zeer zachtaardige jongeman zijn,’ zei hij, ‘als jij denkt dat ons vorige gesprek zo *bruusk* was.’ Hij sprak het woord nadrukkelijk uit, met een rollende *r* aan het begin en een harde *k* aan het einde.

Ik lachte.

Hij had 27 jaar gevangengezeten, waarbij hij de meeste tijd werd omgeven door bewakers die hem als een beest behandelden en met een vanzelfsprekende brutaliteit die hij voor lief had genomen. Voor die tijd was hij opgejaagd door politie en soldaten, die hem als een terrorist beschouwden die koste wat kost tegengehouden diende te worden. Hij woonde in een land waar de blanke regerende klasse hem niet zag of behandelde als een volledig mens. Dat was allemaal wel iets meer dan *bruusk*.

Dat was het begin van onze vriendschap. Gedurende de twee volgende jaren heb ik interviewsessies van meer dan zeventig uur met hem gehad, maar dat verbleekte met de uren, dagen en maanden die wij samen hebben doorgebracht. Ik had al vroeg besloten dat ik zoveel mogelijk tijd als hij mij zou toestaan met hem door zou brengen, tijdens besprekingen, evenementen, vakanties en dienstreizen. Ik heb uren met hem in zijn huis in Houghton doorgebracht, ben met hem naar zijn buitenhuis in Transkei gereisd, heb hem vergezeld naar Amerika en Europa en naar andere Afrikaanse landen. Ik ben met hem op verkiezingscampagne geweest, ben met hem naar besprekingen gegaan, ik werd zo ongeveer zijn schaduw. Ik heb in deze tijd een dagboek bijgehouden, dat uiteindelijk maar liefst 120.000 woorden bevat-

te. Het merendeel van dit boek is op deze notities gebaseerd.

Iedereen die veel tijd met Nelson Mandela heeft doorgebracht, weet dat het niet alleen een groot privilege is, maar ook een groot genot. Zijn aanwezigheid is goud waard, verlichtend. Je voelt je iets groter, iets verfijnder. Het grootste deel van de tijd is hij optimistisch, vol vertrouwen, toegeeflijk en gezellig. Zelfs als de wereldproblemen zwaar op zijn schouders rustten, leek het alsof hij het gewicht gemakkelijk kon torsen. Als je bij hem bent, heb je het gevoel dat je meemaakt hoe geschiedenis wordt geschreven. Hij maakte mij deelgenoot van een groot deel van zijn leven, van vele van zijn gedachten en zelfs een beetje van zijn hart. Hij was de man die mij aanspoorde om met de Zuid-Afrikaanse vrouw te trouwen die nu nog steeds mijn vrouw is, en weer later werd hij de peetvader van mijn eerste zoon. Ik hield van hem. Hij was de oorzaak van de vele geweldige dingen die in mijn eigen leven zijn gebeurd. Toen ik van zijn zijde week omdat het boek was voltooid, was het alsof de zon in mijn leven achter de horizon was verdwenen. Wij hadden tijdens de afgelopen jaren zoveel met elkaar gesproken, en hij had mijn twee jongens zo vaak gezien, dat zij hem als een lieve grootvader waren gaan beschouwen. Helaas zien wij hem nu niet meer regelmatig. Dit boek is zowel een dankzegging voor de tijd en genegenheid die hij mij gaf, als een geschenk aan anderen die niet de mogelijkheid hebben gehad om zijn grootmoedigheid en wijsheid te mogen ervaren.

Nelson Mandela heeft in zijn leven vele leermeesters gekend, maar de gevangenis had de meeste invloed op hem. De gevangenis vormde de man die wij vandaag de dag zien en kennen. Vele bronnen vormden de basis voor zijn lessen over het leven en leiderschap: van zijn nogal afstandelijke vader, van de koning van Thembu die hem als een zoon opvoedde, van zijn trouwe vrienden en collega's Walter Sisulu en Oliver Tambo, van historische figuren en staatshoofden als Winston Churchill en Haile Selassie,

van de woorden van Machiavelli en Tolstoj. Maar de 27 jaar die hij in de gevangenis doorbracht werd de vuurproef die hem harder maakte én die alles deed vervagen wat niet van belang was. Gevangenschap heeft hem zelfbeheersing en discipline bijgebracht en het heeft hem leren focussen; de zaken die hij essentieel voor leiderschap noemt. Ook leerde het hem hoe hij een ‘volledig mens’ kon zijn.

De Nelson Mandela die op 71-jarige leeftijd uit de gevangenis kwam, was een andere man dan de Nelson Mandela die op 44-jarige leeftijd gevangen werd genomen. Lees deze beschrijving over de jonge Mandela, van zijn beste vriend en voormalige partner van het advocatenkantoor, Oliver Tambo, die tijdens de gevangenschap van Mandela de leider van het ANC werd: ‘Als man is Nelson Mandela een gepassioneerd, emotioneel, gevoelig mens, die als gevolg van vernedering en vriendjespolitiek snel aangezet wordt tot bitterheid en wraak.’

Emotioneel? Gepassioneerd? Gevoelig? Snel geprikkeld? Deze kenmerken zijn niet van toepassing op de Nelson Mandela die uit de gevangenis is gekomen. Dat wil zeggen: deze kenmerken zijn niet zichtbaar. Vandaag de dag zou hij al deze bewoordingen als bedenkelijk ervaren. Inderdaad, de scherpste kritiek die hij mensen ooit gaf, was dat zij ‘emotioneel’ of ‘te gepassioneerd’ of ‘gevoelig’ waren. Steeds weer hoorde ik hem de woorden ‘evenwichtig’, ‘weloverwogen’, ‘beheerst’ gebruiken, om anderen te complimenteren. De complimenten die wij anderen geven zijn de reflectie van hoe wij onszelf zien, en dat zijn precies de woorden die hij zou gebruiken om zichzelf te beschrijven.

Hoe is een gepassioneerde revolutionair een evenwichtig staatsman geworden? In de gevangenis moest hij zijn reacties op alles matigen. Er was weinig wat een gevangene zelf kon beheersen. Het enige wat je kon beheersen – wat je *moest* beheersen – was jezelf. Er was geen ruimte voor uitbarstingen of het toegeven aan je eigen verlangens of een gebrek aan discipline. Hij had geen

enkele privacy. Toen ik de eerste keer in de voormalige cel van Mandela op Robbeneiland kwam, stakte mijn adem. De ruimte was te klein voor een mens, zeker voor een mens met de lengte van Mandela. Hij kon niet eens languit op de grond liggen. Het was duidelijk dat de gevangenis hem zowel letterlijk als figuurlijk had gevormd: er was geen ruimte voor niet ter zake doende bewegingen of emoties. Alles moest worden ingekrompen, alles moest worden geordend. Elke ochtend en elke avond rangschikte hij de weinige bezittingen die hij mocht hebben op een zeer nauwgezette manier.

Tegelijkertijd werd hij dagelijks met de autoriteiten geconfronteerd. Hij was de leider van de gevangenen en kon zijn volgelingen niet teleurstellen. Iedereen zag of wist het direct wanneer je opgaf of een compromis accepteerde. Hij werd zich nog beter bewust van hoe hij door zijn medegevangenen werd gezien. Ook al was hij van de rest van de wereld afgesloten, de gevangenis had een eigen wereld en hij moest daar net zoveel, of zelfs meer, leiding geven als na zijn vrijlating. En te midden van dit alles had hij – te veel – tijd om na te denken en verder te verfijnen, en nog meer te verfijnen. Zeventig jaar lang heeft hij niet alleen over beleid nagedacht, maar ook over hoe je gedrag moet zijn, hoe je een leider kunt zijn, hoe je een man kunt zijn.

Mandela is niet zelfreflecterend, althans niet op de manier waarop hij over zijn innerlijke gevoelens of gedachten zal spreken. Hij was vaak gefrustreerd, en soms zelfs geïrriteerd, wanneer ik hem probeerde te bewegen zijn gevoelens te analyseren. Hij beheerst de moderne taal van de psychologie of zelfhulp niet. De wereld waarin hij is opgegroeid was niet bekend met Sigmund Freud. Hij peinst veel over het verleden, maar spreekt er zelden over. Ik heb slechts een enkel moment van zelfbeklag meegeemaakt. Dat was toen wij over zijn jeugd spraken en hij in de verte staarde en zei: 'Ik ben een oude man, die alleen in het verleden kan leven.' Dit was in de tijd dat hij zich voorbereidde om presi-

dent van een nieuw Zuid-Afrika te worden en een nieuwe natie te stichten, zijn grootste moment.

Ik bleef hem echter keer op keer vragen hoe de gevangenis hem had veranderd. Wat waren de verschillen tussen de man die in 1990 uit de gevangenis kwam, en de man die in 1962 in de gevangenis belandde? Deze vraag irriteerde hem. Hij negeerde de vraag, gaf direct een diplomatiek antwoord of ontkende de vooronderstelling. Uiteindelijk zei hij op een dag boos tegen mij: 'Ik ben er volwassen uit gekomen.'

Ik ben er volwassen uit gekomen.

Wat bedoelde hij met deze woorden? André Malraux schreef in zijn memoires dat het meest zeldzame in deze wereld een volwassen man is. Mandela zou het met hem eens zijn. Voor mij zijn deze vijf woorden de beste weerspiegeling van wie Mandela is en wat hij heeft geleerd. Want die gevoelige, emotionele jongeman is vandaag de dag nog steeds een deel van de Nelson Mandela die wij nu kennen. Met volwassenheid bedoelt hij te zeggen dat hij heeft geleerd om die jeugdige impulsen te beheersen, en niet dat hij niet meer geprikkeld, emotioneel of boos wordt. Het gaat er niet om dat je altijd weet wat je moet doen, of hoe je het moet doen, het gaat erom dat je hebt geleerd om met die emoties en opwinding om te gaan, om de wereld te kunnen zien zoals hij is. Je kunt erdoorheen kijken, en daarom doorsta je het.

Tegelijkertijd realiseerde hij zich dat niet iedereen Nelson Mandela kan zijn. De gevangenis heeft hem gehard, maar vele anderen gebroken. Toen hij dat begreep, had hij meer – en niet minder – begrip voor anderen. Hij voelde zich nooit beter dan zij die daar niet mee om konden gaan. Hij veroordeelde nooit iemand die had opgegeven. Opgeven was alleen maar menselijk. Door de jaren heen ontwikkelde hij een soort radar en een intens medeleven voor menselijke zwakheden. Op een bepaalde manier vocht hij ervoor dat geen enkel mens behandeld zou worden zoals hij was behandeld. Hij is de zachtheid of gevoeligheid van de jonge-

man in hem nooit verloren. Hij ontwikkelde gewoon een harder en minder kwetsbaar schild om die te beschermen.

Het is momenteel onmogelijk om over Nelson Mandela te schrijven en hem niet te vergelijken met een andere potentiële zwarte hervormende leider: Barack Obama. Er zijn vele overeenkomsten. Tijdens de voorronden van de presidentiële verkiezingen van de democraten in 2008 heb ik Mandela opgezocht en hem gevraagd of hij een voorkeur had voor Hillary Clinton of voor Barack Obama. Hij glimlachte en stak een corrigerende vinger op, waarmee hij wilde zeggen: jij probeert mij in moeilijkheden te brengen. Hij wilde geen antwoord geven. Zijn terughoudendheid was kenmerkend.

Deze zelfbeheersing, het altijd aanwezige filter, is iets wat beide mannen met elkaar delen. En terwijl het 27 jaar in gevangenschap duurde om Nelson Mandela te vormen, weten wij dat de 48-jarige president van de Verenigde Staten, zonder jarenlange opoffering, een Mandela-achtig temperament heeft ontwikkeld. De zelfdiscipline van Obama, zijn welwillendheid om te luisteren en de eer te delen, het opnemen van zijn rivalen in zijn regering en zijn geloof in het feit dat mensen zaken uitgelegd willen krijgen, lijken allemaal op een 21e-eeuwse versie van de waarden en de persoonlijkheid van Mandela. Terwijl de wereldvisie van Mandela door een mengelmoes van radicale politiek werd gevormd, creëert Obama een postradicaal politiek model. Wat Mandela ook over de nieuwe president van de Verenigde Staten denkt: Obama is op vele manieren zijn ware opvolger op het wereldtoneel.

Maar het leven van Mandela staat niet alleen model voor deze tijd, het is een model voor alle tijden. De lessen die u gaat lezen, zijn lessen die hij niet alleen in de gevangenis heeft geleerd, maar gedurende zijn hele leven. Dat zijn onder andere de aspecten die van hem een leider en een voorbeeldig mens maken. Nee, niet iedereen kan Nelson Mandela zijn. Hij zou zeggen dat je daar dankbaar voor moet zijn. Gelukkig hoeven slechts enkelen onder ons

in ons leven dat mee te maken wat Mandela heeft ervaren. Maar dat wil niet zeggen dat deze lessen niet op ons dagelijks leven van toepassing zijn. Ik weet het, want mijn leven heeft door de lessen een diepere betekenis gekregen. Voor Mandela vormde de gevangenis de basis voor de lessen over het leven en leiderschap en ik heb getracht in dit boek hetzelfde te doen. Je kunt ervan leren en het kost je slechts een fractie van wat Mandela hiervoor heeft moeten laten.

Dit boek bevat 15 inspirerende levenslessen van Nelson Mandela over moed, leidinggeven, zelfvertrouwen, omgaan met je rivalen, besluitvaardigheid en de liefde. Het bevat persoonlijk ervaringen, in de politiek en in zijn huwelijk. Het boek is tot stand gekomen op basis van vele, intieme gesprekken die Richard Stengel met Mandela heeft gevoerd.

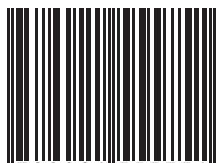
Hoewel de auteur Mandela beschrijft als 'wellicht de laatste werkelijke held van deze planeet', heeft hij hem niet gespaard en wist hij hem ook zijn diepste zielenroerselen te onttrekken. Dat maakt het boek bijzonder sterk. Het resultaat is een uniek en waardevol document.

Richard Stengel is hoofdredacteur van *Time Magazine*. Hij heeft diverse boeken op zijn naam staan. Stengel is getrouwd met een Zuid-Afrikaanse vrouw en heeft jarenlang in Zuid-Afrika gewoond. Mandela was de peetvader van zijn twee zoons.

'Dit uitstekende boek heeft mij nieuwe inzichten en inspiratie gegeven.'
– Bill Clinton

'Dit boek leert je de lessen die je leven drastisch kunnen veranderen.'
– Deepak Chopra

ISBN 978-90-215-5575-1

NUR 320, 801
Kosmos Uitgevers
Utrecht/Antwerpen